

καὶ οὕτως οὐ παρεβάλλεται ἂν πρὸς τὰ νοητὰ ὡς τὸ ποιῶν πρὸς τὸ ποιούμενον, ὡς ἐνταῦθα φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ἀλλ' ὡς ὑπάρχων αὐτὰ τὰ νοητὰ. Παραβάλλεται τοίνυν ὡς ἐνέργεια πρὸς πάντα τὰ νοητὰ, καθόσον ἐστὶ δύναμις τις αἴϋλος ποιητική, δυναμένη καὶ τὰ ἄλλα ὁμοίᾳ ποιεῖν ἑαυτῇ, δηλονότι αἴϋλα, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον τὰ δυνάμει νοητὰ ὑπάρχοντα ποιεῖ νοητὰ ἐνεργείᾳ, ὥσπερ καὶ τὸ φῶς ποιεῖ τὰ χρώματα ἐνεργείᾳ, οὐχ ὅτι αὐτὸ ἐν ἑαυτῷ ἔχει τὸν διορισμὸν τῶν χρωμάτων. Ἄυτη δὲ ἡ ποιητικὴ δύναμις ἐστὶ μέθεξις τις τοῦ νοεροῦ φωτὸς καὶ κοινωνία παρὰ τῶν κεχωρισμένων οὐσιῶν, καὶ διὰ τοῦτο φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι ἐστὶν ὡς ἕξις τις, ὅλον φῶς, ὅπερ οὐκ ἂν ἤρμοζε περὶ αὐτοῦ λέγεσθαι εἰ ἦν οὐσία κεχωρισμένη.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Ἐὐ αὐτὸ δὲ ἐστὶν, διορίζεται περὶ τοῦ κατ' ἐνέργειαν νοῦ, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, τίθησι τὰς ιδιότητας τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ· δεύτερον, δείκνυσι τὰς ιδιότητας ὅλου τοῦ νοεροῦ μέρους, καθὼ διακέκριται τῶν ἄλλων μερῶν τῆς ψυχῆς, ἐν τῷ· Χωρισθεῖς δέ. 15 Περὶ τὸ πρῶτον τίθησι τρεῖς ιδιότητας τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ, ὧν πρώτη ἐστὶν ὅτι ἡ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη ἐστὶ τὸ αὐτὸ τῷ ἐπιστητῷ πράγματι, ὅπερ οὐκ ἐστὶν ἀληθὲς περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ. Δεύτερον ἐστὶν, ὅτι ἡ κατὰ δυνάμειν ἐπιστήμη ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ ἐστὶ προτέρα τῆς κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμης. Ἄλλὰ καθόλου οὐκ ἐστὶ προτέρα οὐ μόνον φύσει, ἀλλ' οὐδὲ 20 χρόνῳ· καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὃ φησὶν ὁ Φιλόσοφος ἐν τῷ [ἐνάτῳ] τῶν μετὰ τὰ φυσικά, ὅτι ἐνεργείᾳ ἐστὶ προτέρα τῆς δυνάμεως φύσει· χρόνῳ δὲ ἐν ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ ἡ δύναμις προτέρα ἐστὶ τῆς ἐνεργείας, διότι ἐν καὶ τὸ αὐτὸ πρότερον μὲν ἐστὶ δυνάμει, ὕστερον δὲ ἐνεργείᾳ γίνεται. Ἄλλὰ καθόλου διαλεγόμενοις καὶ χρόνῳ ἡ ἐνέργεια προτέρα ἐστὶ· τὸ γὰρ ἐν δυνάμει 25 οὐκ ἄγεται εἰς ἐνέργειαν εἰ μὴ διὰ τινος ἐνεργείᾳ ὄντος. Οὕτω δὲ καὶ περὶ τοῦ δυνάμει εἰδότος ἔχει, ὅτι οὐ γίνεται ἐνεργείᾳ ἐπιστήμων οὔτε δι' εὐρέσεως, οὔτε διὰ μαθήσεως εἰ μὴ διὰ τινος ἐπιστήμης προὑπαρχούσης ἐνεργείᾳ, διότι πᾶσα διδασκαλία καὶ πᾶσα μάθησις διανοητικὴ ἐκ προὑπαρχούσης γίνεται γνώσεως, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ὑστέρων λέγεται. Τρίτη 30 ιδιότης ἐστὶ τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ, ἣ διακέκριται τοῦ δυνάμει νοῦ καὶ τοῦ ἐν ἕξει νοῦ, ὧν ἑκάτερος ποτὲ μὲν νοεῖ, ποτὲ δὲ οὐ νοεῖ. Ἄλλὰ τοῦτο οὐ δύναται λέγεσθαι περὶ τοῦ ἐνεργείᾳ νοῦ, ὅστις ἐν αὐτῷ συνίσταται τῷ νοεῖν.

Ἐφεξῆς λέγων· Χωρισθεῖς δ' ἐστὶ, τίθησιν ιδιότητας ὅλης τῆς νοερᾶς μοίρας, καὶ τοῦτο διαιρεῖται εἰς δύο· πρῶτον μὲν γὰρ προτίθησιν 35 τὴν ἀλήθειαν· δεύτερον, ἐκβάλλει τὴν ἀντίθεσιν, ἐν τῷ· Οὐ μνημονεύομεν δέ. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι μόνος ὁ νοῦς κεχωρισμένος ἐστὶ τοῦθ' ὅπερ ἀληθῶς ἐστὶν ὅπερ οὐ δύναται νοεῖσθαι οὔτε περὶ τοῦ ποιούντος νοῦ,

οὔτε περὶ τοῦ δυνάμει νοῦ μόνον, ἀλλὰ περὶ ἀμφοτέρων, διότι περὶ ἑκατέρου προεῖρηκεν, ὅτι ἔστι κεχωρισμένος. Καὶ οὕτω φαίνεται: ὅτι ἐνταῦθα διαλέγεται περὶ δλης τῆς νοεραῆς μοίρας, ἣτις δὴ λέγεται κεχωρισμένη ἐκ τοῦ ἔχειν τὴν ἐνέργειαν ἄνευ ὀργάνου σωματικοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ ἐν τῇ ἀρχῇ τούτου τοῦ βιβλίου εἶπεν ὅτι, εἴ τις ἐνέργεια ψυχῆς ἐστὶν ἰδίᾳ αὐτῆς, προσήκει τὴν ψυχὴν χωρίζεσθαι, συμπεραίνει ὅτι τοῦτο μόνον τὸ μέρος τῆς ψυχῆς, δηλονότι τὸ νοερόν, ἐστὶν ἀφθαρτον καὶ ἀίδιον. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ἐν τῷ δευτέρῳ προεῖρηκεν, ὅτι τοῦτο τὸ γένος τῆς ψυχῆς χωρίζεται τῶν ἄλλων, ὡς τὸ ἀίδιον τοῦ φθαρτοῦ. Λέγεται: δὲ ἀίδιον, οὐχ ὅτι αἰεὶ ἦν, ἀλλ' ὅτι αἰεὶ ἔσται: ὅθεν ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά φησὶν ὁ Φιλόσοφος, ὅτι τὸ εἶδος οὐδέποτε ἐστὶ πρὸ τῆς ὕλης, ἀλλ' ὑπερον ὑπομένει ἢ ψυχῇ, οὐ πάσα, ἀλλ' ὁ νοῦς.

Ἐφεξῆς λέγων· Οὐ μνημονεύομεν δέ, ἀποκλείει τινὰ ἀντίθεσιν. Ἡδύνατο γὰρ τις πιστεύειν ὡς, ἐπεὶ τὸ μέρος τοῦτο τῆς νοεραῆς ψυχῆς ἐστὶν ἀφθαρτον, ὑπομένει μετὰ τὸν θάνατον ἐν τῇ νοεραῇ ψυχῇ ἢ τῶν πραγμάτων ἐπιστήμη τῷ αὐτῷ τρόπῳ ᾧ καὶ νῦν αὐτὴν ἔχει: οὗ τὸναντίον ἔλεγεν ἐν τῷ πρώτῳ, ὅτι τὸ νοεῖν φθείρεται, τινὸς ἐνδον φθαρέντος, καὶ ὅτι, φθαρέντος τοῦ σώματος, οὐκ ἀναμιμνήσκειται οὔτε ἀγαπᾷ. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα νῦν φησὶν, ὅτι οὐ μνημονεύομεν, δηλονότι μετὰ τὸν θάνατον, ὧν ἐν τῇ ζωῇ ἐπιστάμεθα, διότι τοῦτο μὲν ἐστὶν ἀπαθές, τουτέστι τοῦτο τὸ μέρος τῆς νοεραῆς ψυχῆς ἀπαθές ἐστὶν: ὅθεν οὐκ ἐστὶν αὐτὸ ὑποκείμενον τῶν τῆς ψυχῆς παθῶν, ἔρωτος δηλονότι καὶ μνήμης | καὶ μίσους καὶ τῶν τοιούτων, ἃ μετὰ τινος σωματικοῦ συμβαίνουσι πάθους: ὁ δὲ παθητικὸς νοῦς φθαρτός ἐστι, τουτέστι τὸ μέρος τῆς ψυχῆς τὸ τοῖς προειρημένοις πάθεσιν ὑποκείμενόν ἐστι φθαρτόν: ἀνίκει γὰρ τῇ αἰσθητικῇ μοίρᾳ. Λέγεται μέντοι τοῦτο τὸ τῆς ψυχῆς μέρος νοῦς, ὡσπερ καὶ λογικὸν λέγεται, καθόσον μετέχει πῶς τοῦ λόγου ἐν τῷ ὑκακούειν τῷ λόγῳ καὶ ἐπεσθαι τῇ κινήσει αὐτοῦ, ὡς ἐν τῷ πρώτῳ τῶν ἠθικῶν λέγεται. Ἄνευ δὲ τούτου τοῦ μέρους τῆς ψυχῆς τοῦ φθαρτοῦ οὐδὲν ὁ ἡμέτερος νοεῖ νοῦς: οὐ γὰρ νοεῖ τι χωρὶς φαντάσματος, ὡς μετὰ ταῦτα ῥηθίσειται. Καὶ διὰ τοῦτο, ἀναιρεθέντος τοῦ σώματος, οὐ μένει ἐν τῇ ψυχῇ χωρισθεῖσα ἢ τῶν πραγμάτων ἐπιστήμη κατὰ τὸν αὐτὸν τρόπον, καθ' ὃν καὶ ἐνταῦθα νοεῖ. Ἄλλὰ πῶς ἂν τότε νοοίη, οὐκ ἐστὶ τῆς παρούσης πραγματείας διεξιέναι.

Leçon XI.

95

Ἡ μὲν οὖν τῶν ἀδιαιρέτων. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τοῦ νοῦ, ἐνταῦθα διορίζεται περὶ τῆς ἐνεργείας τοῦ νοῦ, καὶ διαιρεῖται τοῦτο εἰς δύο μέρη. Ἐν τῷ πρώτῳ διακρίνει τὰς δύο ἐνεργείας τοῦ νοῦ,

ἐν τῷ δευτέρῳ διορίζεται περὶ ἑκατέρας αὐτῶν, ἐν τῷ· Τὸ δὲ ἀδιαίρετον
 ἐστὶ διχῶς. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι μία ἐνέργεια τοῦ νοῦ ἐστὶ καθὼς
 νοεῖ τὰ ἀδιαίρετα, ὡς δταν νοῆ ἄνθρωπον ἢ βουὴν ἢ ἄλλο τι τῶν ἀσυμπλέκτων,
 καὶ αὕτη ἡ νόησις ἐστὶν ἐν τούτοις, περὶ ἃ οὐκ ἐστὶ τὸ ψεῦδος, τοῦτο
 μὲν διὰ τὸ τὰ ἀσύμπλεκτα μήτε ἀληθῆ εἶναι, μήτε ψευδῆ· τοῦτο δὲ διὰ
 τὸ τὸν νοῦν μὴ ἀπατάσθαι ἐν τῷ τί ἐστίν, ὡς μετὰ ταῦτα δειχθήσεται.
 Ἄλλ' ἐν ἐκείνοις τοῖς νοητοῖς, ἐν οἷς τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψεῦδος ἐστίν, ἤδη
 σύνθεσις τις τῶν νοουμένων πραγμάτων ἐστίν, ὡσπερ ὁπότεν ἐκ πολλῶν
 ἐν τι γίνηται. Καὶ τίθησι παραδείγματα κατὰ τὴν Ἐμπεδοκλέους δόξαν,
 ὅς φετο πάντα τὰ γενητὰ εἶναι ἀπὸ ταυτομάτου, καὶ οὐ διὰ τι τέλος,
 ἀλλὰ καθὼς ἂν τύχοι ἐκ τῆς διαιρέσεως τῶν πραγμάτων διὰ τοῦ νείκους,
 καὶ τῆς συνθέσεως διὰ τῆς φιλίας· ἔθεν ἔλεγεν ὡς ἀπ' ἀρχῆς ἐβλάστησαν
 πολλαὶ κορυφαὶ χωρὶς αὐχένων, ὡσαύτως δὲ καὶ ἄλλα μέρη ζῶων κεχωρισ-
 μένα τῶν ἄλλων μερῶν. Καὶ φησὶν ὅτι ἐβλάστησαν ὡσανεὶ ἐκ τῶν
 στοιχείων προηγμένα χωρὶς σπέρματος ζῶων, ὡσπερ ἡ γῆ βλαστάνει βοτάνην
 χλοάζουσαν· ἀλλ' ὕστερον ταῦτα τὰ οὕτω διτηρημένα μέρη συνετέθησαν
 διὰ τῆς ὁμοιοῦσας, καὶ ἐκ τούτων γέγονεν ἐν ζῶον ἔχον μέρη διάφορα,
 ὅσον κεφαλὴν, χεῖρας, πόδας καὶ τὰ ὅμοια. Καὶ ὅπου μὲν συνέστη ζῶον
 ἔχον τὰ πρὸς σύστασιν ἀναγκαῖα μέρη πάντα, τοῦτο τὸ ζῶον ἐσώθη τε
 καὶ ἐγέννησεν ὅμοιον ἑαυτῷ. Εἰ δὲ ἐνέλειψέ τι τῶν μερῶν ἐκείνων, οὐκ
 ἠδυνήθη φυλαχθῆναι οὐδὲ ἔμεινεν ἐν τῷ ὁμοίῳ ἑαυτῷ διὰ γενέσεως.
 Ὡσπερ τοίνυν Ἐμπεδοκλῆς ἔθετο τὴν φιλίαν συντιθέναι πολλὰ μέρη καὶ
 συνιστᾶν ἐξ αὐτῶν ἐν ζῶον, οὕτω καὶ ὁ νοῦς πολλὰ ἀσύμπλεκτα πρότερον
 κεχωρισμένα συντίθησιν καὶ ποιεῖ ἐξ αὐτῶν ἓνα νοῦν, ἐν ᾗ δὴ συνθέσει
 ποτὲ μὲν ἡ ἀλήθεια ἐστὶ, ποτὲ δὲ τὸ ψεῦδος· ἀλήθεια μὲν, ὁπότε συντίθησι
 τὰ ἐν τῷ πράγματι ὄντα ἢ σύνθετα, ὡσπερ ὁπότε συντίθησι τὸ ἀσύμμετρον
 καὶ τὴν διάμετρον· ἡ γὰρ τοῦ τετραγώνου διάμετρος ἐστὶν ἀληθῶς ἀσύμ-
 μετρος τῇ πλευρᾷ. Ψευδῆς δὲ ἐστὶν ἡ σύνθεσις, ὁπότε συντίθησι τὰ μὴ
 ὄντα συντεθειμένα ἐν τοῖς πράγμασιν, ὡσπερ ὁπότε συντίθησι τῇ διαμέτρῳ
 τὸ σύμμετρον, λέγων ὅτι ἡ τοῦ τετραγώνου διάμετρος ἐστὶ σύμμετρος τῇ
 πλευρᾷ. Τὸ τοίνυν σύμμετρον καὶ τὴν διάμετρον ποτὲ μὲν ἰδίᾳ καὶ
 κεχωρισμένως ὁ νοῦς νοεῖ, καὶ τότε εἰσὶ δύο νοητά· ὁπότεν δὲ ταῦτα
 συνθῆ, ἐν γίνεται νοητόν, καὶ ἅμα νοεῖται ὑπὸ τοῦ νοῦ. Ἄλλ' ἐπειδὴ περ
 ὁ νοῦς οὐκ αἰεὶ τὰ ἐνεστῶτα συντίθησιν, ἀλλὰ καὶ τὰ γεγεννημένα καὶ τὰ
 ἐσόμενα, διὰ τοῦτο ἐπάγει ὅτι, εἴπερ ὁ νοῦς ποιήσειεν σύνθεσιν τῶν
 γεγεννημένων ἢ ἐσομένων, δεῖ συννοεῖν αὐτὸν τῇ ἰδίᾳ συνθέσει καὶ τὸν
 παρελθόντα χρόνον καὶ μέλλοντα καὶ οὕτω συντιθέναι μορφοῦντα καὶ
 εἰδοποιοῦντα τὴν σύνθεσιν ἐπὶ τοῦ παρελθόντος, ἢ τοῦ μέλλοντος. Καὶ

7 καὶ: ἡ B

14 ὡσανεὶ: ὡς ἂν B

25 ἡ om B ἀληθές B

ὅτι τοῦτο ἀληθές ἐστι δείκνυσι, διότι ἐνδέχεται τινὰς συνθέσεις ἐπὶ τε
 τοῦ παρωχηκότος καὶ τοῦ μέλλοντος εἶναι ψευδεῖς, τὸ δὲ ψεῦδος αἰεὶ ἐν
 τῇ συνθέσει ἐστί. Καὶ γὰρ τὸ ψεῦδος ἐστίν, ἂν τὸ μὴ λευκὸν συντεθῆ
 τῷ λευκῷ, ὡς εἰάν λέγωμεν· ὁ κύκνος οὐκ ἐστὶ λευκός· ἢ εἰ τὸ λευκὸν
 6 συντιθεοῖτο τῷ μὴ λευκῷ, ὡς εἰάν τις λέγῃ· ὁ κόραξ ἐστὶ λευκός. Καὶ
 f. 837^v διότι πᾶν ὅπερ ἐνδέχεται καταφῆσαι, ἐνδέχεται καὶ ἀποφῆσαι, | ἐπάγει
 ὅτι τὰ προειρημένα πάντα δύναται γίνεσθαι κατὰ διαίρεσιν. Δύναται γὰρ
 ἡ ψυχὴ διαίρειν καὶ κατὰ τὸν ἐνεστῶτα χρόνον, καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα,
 καὶ τὸν μέλλοντα, καὶ ψευδῶς, καὶ ἀληθῶς. Οὕτως οὖν φανερόν ἐστιν
 10 ὡς, ἐπεὶ ἡ σύνθεσις καὶ ἡ διαίρεσις οὐ μόνον ἐστὶ κατὰ τὸν ἐνεστῶτα
 χρόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ τὸν παρελθόντα καὶ μέλλοντα, τὸ δὲ ἀληθές καὶ
 τὸ ψεῦδος συνίσταται ἐν τῇ συνθέσει καὶ διαίρεσει, δεῖ τὸ ἀληθές καὶ τὸ
 ψεῦδος μὴ μόνον γίνεσθαι ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ ἐνεστῶτος χρόνου συνθέσεσιν,
 ὡς ἐπὶ τοῦ· Κλέων λευκός ἐστίν· ἀλλ' ἤδη καὶ ἐν ταῖς ἐπὶ τοῦ παρεληλυ-
 15 θότος καὶ μέλλοντος, οἷον· Κλέων ἐστὶ, ἢ ἦν λευκός. Δεῖ δὲ θεωρεῖν,
 ὅτι ἡ σύνθεσις τῆς προτάσεως οὐκ ἐστὶν ἔργον τῆς φύσεως, ἀλλ' ἔργον
 τοῦ νοῦ καὶ τοῦ λόγου. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει, ὅτι τὸ ποιοῦν ἕκαστον
 τῶν νοητῶν ἐν τῷ συντιθέσθαι προτάσεις ἐκ τῶν νοητῶν, τοῦτο ὁ νοῦς
 ἐστί. Καὶ διότι τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψεῦδος συνίσταται ἐν τῇ συνθέσει, διὰ
 20 τοῦτο ἐν ἕκτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικὰ λέγεται, ὅτι τὸ ἀληθές καὶ τὸ ψεῦδος
 οὐκ εἰσὶν ἐν τοῖς πράγμασιν, ἀλλ' ἐν τῇ ψυχῇ.

Ἐφεξῆς λέγων· Τὸ δὲ ἀδιαίρετον, διορίζεται περὶ ἑκατέρας τῶν
 προειρημένων ἐνεργειῶν, καὶ πρῶτον περὶ ἐκείνης, ἣτις ἐστὶν ἡ νόησις
 τῶν ἀδιαιρέτων· δεύτερον, περὶ ἐκείνης ἣτις ἐστὶ σύνθεσις καὶ διαίρεσις,
 25 ἐν τῷ· Ἔστι δὲ ἡ μὲν φάσις· τρίτον, τίθησί τι, ὅπερ ἐστὶ κοινὸν
 ἀμφοτέραις, ἐν τῷ· Τὸ αὐτὸ δὲ ἐστὶ. Τὸ πρῶτον μέρος αὐθις διαίρεται
 εἰς τρία, καθὸ τριχῶς τὸ ἀδιαίρετον λέγεται ὁσαυχῶς λέγεται, καὶ τὸ ἐν,
 οὔτινος ὁ λόγος ἐκ τῆς ἀδιαιρεσίας λαμβάνεσθαι εἴωθεν. Λέγεται γὰρ τι
 ἐν ἓνα μὲν τρόπον, τῇ συνεχείᾳ· ἔθεν καὶ τὸ συνεχές ἀδιαίρετον λέγεται,
 30 καθόσον οὐ διήρηται ἐνεργείᾳ, εἰ καὶ ἐστὶ δυνάμει διαίρετόν· καὶ τοῦτ' ἐστὶν
 ὃ φησιν ὅτι, ἐπεὶ τὸ ἀδιαίρετον διχῶς λέγεται, δηλονότι ἐνεργείᾳ καὶ δυνάμει,
 οὐδὲν κωλύει τὸν νοῦν νοεῖν τὸ ἀδιαίρετον, ὅταν νοῆ τι, συνεχές δηλονότι
 μήκος, ὃ ἐστὶν ἀδιαίρετον ἐνεργείᾳ, εἰ καὶ δυνάμει ἐστὶ διαίρετόν, καὶ διὰ
 τοῦτο νοεῖ αὐτὸ ἐν ἀδιαιρέτῳ χρόνῳ, διότι νοεῖ αὐτὸ ὡς ἀδιαίρετον. Καὶ
 35 τοῦτ' ἐστὶ κατὰ τῆς δόξης τοῦ Πλάτωνος, ἣν ἔθηκεν ἐν τῷ πρώτῳ, ὃς
 ἔλεγε τὴν νόησιν γίνεσθαι ὡσπερ διὰ κινήσεως τινὸς τοῦ συνεχοῦς μεγέθους.
 Δύναται τοίνυν ὁ νοῦς νοεῖν τὸ μέγεθος διχῶς· ἓνα μὲν τρόπον, καθὸ
 ἐστὶ διαίρετόν ἐν δυνάμει, καὶ οὕτω νοεῖ τὴν γραμμὴν ἀριθμῶν μέρος

αὐτῆς μετὰ μέρος, καὶ οὕτω νοεῖ αὐτὴν ἐν χρόνῳ· ἕτερον δὲ τρόπον, καθό
 ἐστὶν ἀδιαίρετον ἐνεργεία, καὶ οὕτω νοεῖ τὴν γραμμὴν ὡς ἐν τι συνεστῶς
 ἐκ πολλῶν μερῶν, καὶ νοεῖ αὐτὴν ἅμα. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει· Ὁμοίως
 γὰρ ὁ χρόνος καὶ τὸ μήκος διαιρεῖται, ἢ οὐ διαιρεῖται ἐν τῷ νοεῖν.
 Ὅθεν οὐκ ἔστιν εἰπεῖν τί νοοῖτ' ἂν κατὰ τὸ ἥμισυ ἑκατέρου, ἤγουν ὅτι
 τὸ ἥμισυ μέρος νοεῖται ἐν τῷ ἡμίσει τοῦ χρόνου· τοῦτο γὰρ οὐκ ἂν ἦν
 εἰ μὴ ἡ γραμμὴ διηρεῖτο ἐνεργεία, ἀλλ' ἐστὶ διαιρετὴ μόνον δυνάμει. Εἰ
 δὲ ἑκάτερον ἥμισυ τῆς γραμμῆς χωρὶς νοήσειεν, τότε ἐνεργεία διαιρεῖ τὴν
 γραμμὴν κατὰ τὸν νοῦν. Ὅθεν καὶ ὁ χρόνος τότε ἅμα διαιρεῖται, ὥσπερ
 καὶ τὸ μέγεθος. Εἰ δὲ νοεῖ τὴν γραμμὴν ὡς ἐν τι συνεστῶς ἐκ δύο μερῶν,¹⁰
 νοήσει καὶ ἐν χρόνῳ ἀδιαίρετῳ ἀλλὰ κατὰ τι ὅπερ ἐστὶν ἐν ἀμφοτέροις
 τοῖς μέρεσι τοῦ χρόνου, δηλονότι ἐν ἀκαρεῖ, καὶ εἰ συνεχισθῆσεται ἡ
 θεωρία κατὰ τινὰ χρόνον, οὐ διαιρεθῆσεται ὁ χρόνος ὥστε ἄλλο νοεῖν ἐν
 ἐνὶ μέρει τοῦ χρόνου, καὶ ἄλλο ἐν ἄλλῳ, ἀλλὰ τὸ αὐτὸ ἐν ἀμφοῖν.

Τὸ δὲ μὴ κατὰ ποσὸν λέγων, ἐνταῦθα τίθησιν ἄλλον τρόπον¹⁵
 ἀδιαίρετου. Λέγεται γὰρ ἄλλον τρόπον ἐν τὸ ἔχον εἶδος ἐν, εἰ καὶ σύν-
 θετον εἶη ἐκ μερῶν μὴ συνεχῶν, ὥσπερ ἄνθρωπος, ἡ οἰκία, ἡ στρατεύμα,
 καὶ τούτῳ ἀνταποκρίνεται τὸ κατὰ τὸ εἶδος ἀδιαίρετον. Καὶ περὶ τούτου
 φησὶν ἐνταῦθα, ὅτι τὸ ἀδιαίρετον μὴ κατὰ ποσότητα, ἀλλὰ κατὰ εἶδος
 νοεῖ ἡ ψυχὴ ἐν ἀδιαίρετῳ χρόνῳ καὶ κατὰ τὸ ἀδιαίρετον μέρος τῆς ψυχῆς,²⁰
 οὐχ ὅτι ὁ νοῦς νοῶν ἐστὶν ὥσπερ τι μέγεθος, κατὰ τὴν τοῦ Πλάτωνος
 θέσιν, καὶ εἰ καὶ τὸ εἶδει ἀδιαίρετον ἔχει τινὰ διαίρεσιν ἐν τοῖς μέρεσιν,
 ὅμως ἐκεῖνα τὰ διηρημένα νοεῖ κατὰ συμβεβηκός, οὐ καθόσον εἰσὶ διαιρετὰ
 καὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ νοουμένου καὶ ἐκ τοῦ μέρους τοῦ χρόνου, ἀλλὰ
 καθόσον εἰσὶν ἀδιαίρετα, διότι καὶ ἐν τοῖς διηρημένοις ἐνεργεία μέρεσιν²⁵
 ἐστὶ τι ἀδιαίρετον, δηλονότι αὐτὸ τὸ εἶδος, ὅπερ ὁ νοῦς ἀδιαίρετως νοεῖ.
 Καὶ ἐὰν νοήσῃ τὰ μέρη ὡς διηρημένα, ὅλον σάρκα καθ'αυτήν, ὅστοῦν
 καθ'αυτὸ, ὁμοίως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τότε νοήσειεν ἂν ἐν χρόνῳ
 διαιρετῷ. Βούλεται δὲ ὁ Φιλόσοφος ἐπομένως δεῖξαι τὴν ὁμοιότητα τοῦ
 δευτέρου τούτου πρὸς τὸν πρότερον τρόπον. Ὅσπερ γὰρ ἐν τούτῳ τῷ³⁰
 τρόπῳ ἐστὶ τι ἀδιαίρετον, δηλονότι τὸ εἶδος, ὃ ποιεῖ πάντα τὰ μέρη τοῦ
 ὅλου εἶναι ἐν, οὕτως ἴσως καὶ ἐν τοῖς συνεχέσιν ἐστὶ τι ἀχώριστον, του-
 τέστιν ἀδιαίρετον, ὃ ποιεῖ τὸν χρόνον εἶναι ἓνα καὶ τὸ μήκος ἐν, εἴτε
 λέγοιτο τοῦτο | εἶναι ἢ στιγμὴ ἐν τῷ μεγέθει καὶ τὸ ἀκαριαῖον ἐν τῷ f. 338
 χρόνῳ, εἴτε αὐτὸ τὸ εἶδος τοῦ μήκους, ἢ τοῦ χρόνου. Ἄλλ' ἐν τούτῳ³⁵
 διαφέρει, ὅτι τοῦτο τὸ ἀδιαίρετον ἐστὶν ὁμοίως ἐν παντὶ συνεχεῖ καὶ
 χρόνῳ καὶ μήκει, ἀλλὰ τὸ ἀδιαίρετον, ὅπερ ἐστὶ τὸ εἶδος, οὐκ ἔστιν
 ὁμοίως ἐν πᾶσι τοῖς ἔχουσι τὸ εἶδος, διότι τινὰ σύγκεινται ἐκ μερῶν

ὁμοιογενῶν, τινὰ δὲ ἐκ μερῶν ἑτερογενῶν, καὶ ἐκ τούτων αὐτὸν διαφόρως καὶ ἀνομοίως.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἡ δὲ στιγμή, ἐπεξεργάζεται τὸν περὶ τοῦ ἀδιαίρετου λόγον κατὰ τὸν τρίτον τρόπον. Λέγεται γὰρ ἕτερον τρόπον ἓν, ὅπερ ἐστὶ παντάπασιν ἀδιαίρετον, οἷον ἡ στιγμή καὶ ἡ μονάς, καὶ περὶ τούτου δείκνυσι νῦν πῶς ἂν νοοῖτο, λέγων ὅτι ἡ στιγμή, ἥτις ἐστὶ σημεῖόν τι διαίρεσεως ἐν τοῖς μέρεσι τῆς γραμμῆς, καὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶ διαίρεσις ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ συνεχοῦς, ὡς περ τὸ ἀκαριαῖον ἐν τοῖς μέρεσι τοῦ χρόνου, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, καὶ πᾶν ὅπερ ἐστὶν οὕτως ἀδιαίρετον ἐνεργεία καὶ δυνάμει, ὡς ἡ στιγμή, δηλοῦται, τουτέστι φανεροῦται, τῷ νῶ ὡς περ στέρησις, τουτέστι διὰ τῆς στερίσεως τοῦ συνεχοῦς καὶ διαίρετοῦ. Καὶ τούτου αἰτία ἐστίν, ὅτι ὁ ἡμέτερος νοῦς ἐκ τῆς αἰσθήσεως λαμβάνει, κἀντεῦθεν ἐκεῖνα πρότερον πίπτουσιν ἐν τῇ καταλήψει τοῦ νοῦ ἅπερ εἰσὶν αἰσθητά, τοιαῦτα δὲ εἰσὶ τὰ μέγεθος ἔχοντα· ὅθεν ἡ στιγμή καὶ ἡ μονάς οὐχ ὀρίζοντα· εἰ μὴ ἀποφατικῶς. Κἀντεῦθεν ἐστίν, ὅτι καὶ πάντα τὰ ὑπερβαίνοντα ταῦτα, τὰ ἡμῖν γνώριμα αἰσθητά, οὐ γινώσκοντα παρ' ἡμῶν εἰ μὴ δι' ἀποφάσεως, ὡς περ περὶ τῶν χωριστῶν οὐσιῶν γινώσκομεν ὅτι αἶϋλοι· εἰσὶ καὶ ἀσώματοι καὶ τὰ τοιαῦτα. Ὁ δὲ αὐτὸς λόγος ἐστὶ καὶ περὶ τῶν ἄλλων τῶν διὰ τοῦ ἀντικειμένου γινωσκομένων, οἷον πῶς γινώσκει ὁ νοῦς τὸ κακόν, ἢ τὸ μέλαν, ἅπερ ἔχουσι πρὸς τὰ ἀντικείμενα αὐτοῖς ὡς περ στέρησις· αἰεὶ γὰρ θάτερον τῶν ἐναντίων ἐστὶν ὡς ἀτελές τι καὶ στέρησις πρὸς τὸ λοιπόν. Καὶ ἐπάγει ὡς περ ἀποκρινόμενος, ὅτι ὁ νοῦς γινώσκει ἐκάτερον αὐτῶν τρόπῳ τινὶ διὰ τοῦ ἀντικειμένου αὐτῷ, οἷον τὸ κακὸν διὰ τοῦ ἀγαθοῦ, καὶ τὸ μέλαν διὰ τοῦ λευκοῦ. Δεῖ δὲ τὸν νοῦν, τὸν γινώσκοντα θάτερον τῶν ἐναντίων διὰ τοῦ λοιποῦ, εἶναι δυνάμει γινώσκοντα καὶ εἶναι ἐν αὐτῷ τὸ εἶδος τοῦ ἑτέρου τῶν ἀντικειμένων, δι' οὗ τὸ λοιπὸν γινώσκει οὕτως, ὥστε ποτὲ μὲν ἐν αὐτῷ τὸ τοῦ λευκοῦ εἶδος εἶναι, ποτὲ δὲ τὸ εἶδος τοῦ μέλανος, ὡς ἂν διὰ τοῦ ἑνὸς γινώσκειν δύναιτο τὸ λοιπόν. Εἰ δὲ τις ἔστι νοῦς ᾧ μὴ ἔνεστι θάτερον τῶν ἐναντίων πρὸς τὴν τοῦ λοιποῦ γνῶσιν, τὸν τοιοῦτον νοῦν δεῖ γινώσκειν ἑαυτὸν πρώτως, δι' ἑαυτοῦ δὲ καὶ τὰ ἄλλα γινώσκειν, καὶ εἶναι τοῦτον αἰεὶ ἐνεργείᾳ, καὶ εἶναι πάντῃ χωριστόν, εἴτουν κεχωρισμένον ἀπὸ τῆς ὕλης καὶ κατὰ τὸ εἶναι, ὡς περὶ τοῦ θείου νοῦ ἐδέδεικται ἐν τῷ ἐνδεκάτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἔστι δὲ ἡ μὲν φάσις, διορίζεται περὶ τῆς δευτέρας ἐνεργείας τοῦ νοῦ, ἥτις ἐστὶν ἡ σύνθεσις καὶ διαίρεσις, καὶ φησὶν ὅτι ἡ φάσις, ἡ λέγει ὁ νοῦς τι κατὰ τινος, ὡς περ συμβαίνει ἐπὶ τῆς καταφάσεως, αἰεὶ ἐστὶν ἀληθής, ἢ ψευδής. Ἄλλ' ὁ νοῦς οὐκ ἐστὶν ἀληθής, ἢ ψευδής αἰεὶ, διότι ἐστὶ νοῦς τις τῶν ἀσυμπλέκτων, ὅς οὔτε ἀληθής

ἐστίν, οὔτε ψευδῆς ὅσον πρὸς τὸ νοούμενον· ἡ γὰρ ἀλήθεια καὶ τὸ ψεῦδος ἐν τῇ ἐνδὸς πρὸς ἕτερον συνίσταται παραθέσει, ἥτις ἐστίν ἐν τῇ συνθέσει, ἢ τῇ διαίρεσει τοῦ νοῦ, οὐκ ἐν τῷ ἀσυμπλέκτῳ νοητῷ. Ἄλλ' εἰ καὶ αὐτὸ τὸ ἀσύμπλεκτον νοητὸν οὐκ ἐστίν οὔτε ἀληθές, οὔτε ψευδές, ὅμως ὁ νοῦς ἐν τῷ νοεῖν ἀληθῆς ἐστίν, ἐφόσον ἐξισούται ἢ προσφύεται τῷ νοουμένῳ 6 πρᾶγματι. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπάγει, ὅτι ὁ νοῦς ὁ τοῦ τί ἐστὶ κατὰ τὸ τί ἦν εἶναι, τουτέστι καθὸ νοεῖ τί ἐστὶ τὸ πρᾶγμα, ἀληθῆς ἐστίν ἀεὶ, καὶ οὐ καθὸ νοεῖ τι κατὰ τινος. Καὶ τούτου τὸν λόγον ἀποδίδωσι, διότι τὸ τί ἐστίν ἀντικείμενον ἰδιὸν ἐστὶ τοῦ νοῦ. Ὅθεν ὡσπερ ἡ ὄψις οὐδέποτε ἀπατάται ἐν τῷ ἰδίῳ ἀντικειμένῳ, οὕτως οὐδὲ ὁ νοῦς ἐν τῷ γινώσκειν 10 τὸ τί ἐστίν· ὅθεν ὁ νοῦς οὐδέποτε ἀπατάται ἐν τῷ γινώσκειν τί ἐστίν ἄνθρωπος. Ἄλλ' ὡσπερ ἡ ὄψις οὐκ ἀεὶ ἐστίν ἀληθῆς ἐν τῷ κρίνειν περὶ τῶν συνημμένων τῷ ἰδίῳ ἀντικειμένῳ, οἷον εἰ τὸ λευκὸν ἐστίν ἄνθρωπος, ἢ μή, οὕτως οὐδὲ ὁ νοῦς ἐστίν ἀληθῆς ἀεὶ ἐν τῷ συντιθέναι τί τινι. Οὕτω δὲ ἔχουσιν ἐν τῷ νοεῖν αἱ χωρισταὶ οὐσίαι, αἱ παντάπασιν εἰσὶν 16 ἄνευ ὕλης, ὡσπερ ὅταν ἡμεῖς νοῶμεν τὸ τί ἐστὶ, καὶ διὰ τοῦτο ἐν τῷ ἐκείνων νῶ οὐκ ἐνδέχεται εἶναι ψεῦδος.

Ἰστέον μέντοι, ὅτι ἐν τῷ γινώσκειν τὸ τί ἐστίν ἐνδέχεται εἶναι ἀπάτην διχῶς κατὰ συμβεβηκὸς τῷ λόγῳ τῆς ἐπεισιούσης συνθέσεως· ἓνα μὲν τρόπον, ὡσπερ ὁ ἐνδὸς πρᾶγματος ὀρισμὸς ἐστὶ ψευδῆς πρὸς ἄλλο πρᾶγμα, f. 338 v ὡσπερ ὁ τοῦ κύκλου ὀρισμὸς ἐστὶ ψευδῆς πρὸς τὸ τρίγωνον· ἄλλον δὲ τρόπον, ὡσπερ ὅποταν τὰ μέρη τοῦ ὀρισμοῦ μὴ ἐφαρμόζωσιν ἀλλήλοις, καὶ τότε ὁ ὀρισμὸς ἐστὶ ψευδῆς ἀπλῶς, ὡσπερ εἰάν τις θῆ ἔν τῷ τινὸς ὀρισμῷ τὸ αἰσθητικὸν ζῶον. Ὅθεν ἐπ' ἐκείνων, ὧν ἐν τοῖς ὀρισμοῖς οὐδεμία ἐστὶ σύνθεσις, οὐκ ἐνδέχεται εἶναι ἀπάτην, ἀλλὰ δεῖ ταῦτα ἢ ἀληθῶς νοεῖν, 26 ἢ οὐδενὶ τρόπῳ, ὡς ἐν τῷ ἐνάτῳ τῶν μετὰ τὰ φυσικά.

Ἐφεξῆς λέγων· Τὸ αὐτὸ δὲ ἐστίν, ἐπαναλαμβάνει τι προειρημένον περὶ τοῦ κατ' ἐνέργειαν νοῦ διὰ τὸ καὶ νῦν περὶ τῆς ἐνεργείας διειλέχθαι τοῦ νοῦ, καὶ φησὶν ὅτι ἢ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστήμη ἐστὶ τὸ αὐτὸ τῷ κατ' ἐνέργειαν ἐπιστητῷ, καὶ ὅτι ἢ κατὰ δύναμιν ἐπιστήμη ἐστὶν ἐν 30 ἐνὶ καὶ τῷ αὐτῷ χρόνῳ προτέρα, ἀλλὰ καθόλου οὐδὲ χρόνῳ προτέρα ἐστὶ, διότι πάντα τὰ εἰς ἐνέργειαν προαγόμενα γίνονται ἐκ τοῦ ἐνεργείᾳ ὄντος, καὶ τοῦτο ἀνωτέρω τῆς πρεπούσης ἐξηγήσεως ἔτυχεν.

Leçon XII.

35

Φαίνεται δὲ τὸ μὲν αἰσθητήριον ἐκ δυνάμει ὄντος. Διορισάμενος ὁ Φιλόσοφος περὶ τοῦ νοῦ καθ' αὐτόν, νῦν διορίζεται περὶ αὐτοῦ ἐν τῇ πρὸς τὴν αἰσθησιν παραθέσει, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ·

πρῶτον, δείκνυσι ποταπή τις ἂν εἴη ἡ κίνησις τῆς αἰσθήσεως· δεύτερον, ἀφομοιοῖ τὴν τοῦ νοῦ κίνησιν τῇ κινήσει τῆς αἰσθήσεως, ἐν τῷ· Αἰσθάνεσθαι μὲν οὖν. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι τὸ αἰσθητὸν δοκεῖ εἶναι ἐνεργεῖα ποιοῦν τὴν αἰσθητικὴν μοῖραν ἐκ τοῦ δυνάμει αὐτὴν εἶναι. Οὐδὲ γὰρ οὕτω ὄρα τὸ αἰσθητὸν εἰς τὴν αἰσθησιν, ὥσπερ τὸ ἐναντίον εἰς τὸ ἑαυτῷ ἐναντίον, ὥστε τι ἐκβαλεῖν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῷ μεταβάλλειν καὶ ἀλλοιοῦν αὐτό, ἀλλὰ μόνον ἄγει αὐτὸ ἐκ δυνάμεως εἰς ἐνέργειαν. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ἐπάγει, ὅτι τὸ αἰσθητικὸν οὔτε πάσχει, οὔτε ἀλλοιοῦται ὑπὸ τοῦ αἰσθητοῦ, τοῦ πάθους καὶ τῆς ἀλλοιώσεως κυρίως λαμβανομένων, καθὼς δηλονότι ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τὸ ἐναντίον. Καὶ διότι ἡ ἐν τοῖς σωματικοῖς πράγμασιν οὕσα κίνησις, περὶ ἧς διώριστα ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν φυσικῶν, ἐστὶν ἐκ τοῦ ἐναντίου εἰς τοῦναντίον, φανερόν ἐστιν ὅτι τὸ αἰσθάνεσθαι, εἰ λέγοιτο κίνησις, ἐστὶν ἄλλο εἶδος κινήσεως παρὰ τὸ διωρισμένον ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν φυσικῶν. Ἐκείνη γὰρ ἡ κίνησις ἐστὶν ἐντελέχεια τοῦ δυνάμει ὄντος, ἐπειδὴ δηλονότι ἀποχωροῦν τοῦ ἐτέρου τῶν ἐναντίων, ἐφόσον ἤδη κινεῖται, οὐκ ἀφικνεῖται πῶς πρὸς θάτερον τῶν ἐναντίων, ὅπερ ἐστὶν ὁ τῆς κινήσεως ὅρος, ἀλλ' ἐν δυνάμει ἐστὶ πρὸς αὐτό. Καὶ διότι πᾶν τὸ ἐν δυνάμει, ἢ τοιοῦτον, ἐστὶν ἀτελές, διὰ τοῦτο καὶ ἡ κίνησις ἐκείνη ἐστὶν ἐντελέχεια τοῦ ἀτελοῦς. Ἄλλ' αὕτη ἡ κίνησις ἐστὶν ἐνέργεια τοῦ τελείου· ἐστὶ γὰρ ἐνέργεια τῆς αἰσθήσεως ἤδη γεγεννημένης ἐνεργεῖα διὰ τοῦ εἶδους αὐτῆς· οὐδὲ γὰρ ἐνδέχεται αἰσθάνεσθαι τὴν αἰσθησιν εἰ μὴ ἐνεργεῖα οὖσαν. Καὶ διὰ τοῦτο ἐστὶ κίνησις αὕτη ἀπλῶς ἐτέρα παρὰ τὴν κίνησιν τοῦ φυσικοῦ· καὶ ἡ τοιαύτη κίνησις λέγεται κυρίως ἐνέργεια, ὡς τὸ αἰσθάνεσθαι, τὸ νοεῖν, τὸ θέλειν. Καὶ κατὰ ταύτην τὴν κίνησιν ἡ ψυχὴ κινεῖ ἑαυτήν, κατὰ τὸν Πλάτωνα, καθόσον γινώσκει καὶ ἀγαπᾷ ἑαυτήν.

Μετὰ ταῦτα λέγων· Τὸ μὲν οὖν αἰσθάνεσθαι, ἐξομοιοῖ τὴν κίνησιν τοῦ νοῦ τῇ κινήσει τῆς αἰσθήσεως, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς προχωρεῖ ἡ κίνησις ἐν τῇ αἰσθήσει· δεύτερον, ὅτι ὁμοίως προχωρεῖ καὶ ἐν τῷ νοῦ, ἐν τῷ· Τῇ δὲ διανοητικῇ. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὡς ἐπεὶ τὸ αἰσθητὸν ἄγει τὸ αἰσθητικὸν εἰς ἐνέργειαν χωρὶς πάθους καὶ ἀλλοιώσεως, ὡς καὶ περὶ τοῦ νοῦ προεῖρηται, φανερόν ἐστὶν ἐκ τῶν εἰρημένων ὅτι αὐτὸ τὸ αἰσθάνεσθαι ὁμοιον ἐστὶ τῷ νοεῖν, οὕτω μέντοι γε ὥσθ' ὅποταν ἢ μόνον τὸ αἰσθάνεσθαι, τουτέστιν ἀντιλαμβάνεσθαι καὶ κρίνειν κατὰ τὴν αἰσθησιν, τοῦτ' ἐστὶν ὁμοιον τῷ φάναι μόνον καὶ νοεῖν, ὅτε δηλονότι ὁ νοῦς κρίνει τι μόνον καὶ καταλαμβάνει· τοῦτο δὲ ἐστὶ λέγειν, ὅτι ἡ ἀπλῶς ἀντίληψις καὶ κρίσις τῆς αἰσθήσεως ἀφομοιοῦται τῇ θεωρίᾳ τοῦ νοῦ. Ἄλλ' ὅποταν ἡ αἰσθησις αἰσθάνηται τι

ἡδὺ εἶναι ἢ λυπηρόν, ὡσπερ καταφάσκουσα, ἢ ἀποφάσκουσα τοῦθ' ὅπερ τῇ αἰσθήσει καταλαμβάνεται εἶναι ἡδύ, ἢ λυπηρόν, τότε διώκει διὰ τῆς ὀρέξεως, τουτέστιν ἐπιθυμεῖ, ἢ φεύγει. Καὶ λέγει σεσημειωμένως, οἷον καταφάσκουσα ἢ ἀποφάσκουσα, διότι τὸ μορφῶσαι κατάφασιν ἢ ἀπόφασιν ἐστὶν ἴδιον τοῦ νοῦ, ὡς προεῖρηται. Ἄλλ' ἢ αἰσθησις ποιεῖ τι τούτῳ ὅμοιον, ὅποταν δηλονότι καταλαμβάνῃ τι ὡς ἡδύ, ἢ λυπηρόν. Καὶ ὡς ἂν γνωσθῇ τί ἐστὶ τὸ | ἡδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι, ἐπάγει ὅτι τὸ ἡδεσθαι καὶ λυπεῖσθαι ἐστὶ τὸ ἐνεργεῖν τῇ αἰσθητικῇ μεσότητι, τουτέστιν ἐνέργειά τις τῆς αἰσθητικῆς δυνάμεως, ἣτις μεσότης λέγεται καθόσον ἢ κοινὴ αἰσθησις παραβάλλεται πρὸς τὰς ἰδίας αἰσθήσεις ὡς μέσον τι, ὡσπερ τὸ κέντρον παραβάλλεται πρὸς τὰς γραμμάς, αἵτινες περαίνουσιν εἰς αὐτό. Οὐ πᾶσα δὲ ἐνέργεια τῆς αἰσθητικῆς μοίρας ἐστὶ τὸ ἡδεσθαι ἢ λυπεῖσθαι, ἀλλ' ἣτις ἐστὶ πρὸς τὸ ἀγαθόν, ἢ τὸ κακόν, ἢ τοιοῦτον. Τὸ γὰρ ἀγαθόν τῆς αἰσθήσεως, ὅπερ ἐστὶ τὸ οἰκεῖον αὐτῇ, ποιεῖ τὴν ἡδονήν· τὸ δὲ κακόν, ὅπερ ἐστὶ τὸ μαχόμενον καὶ βλαπτικόν, ποιεῖ τὴν λύπην. Καὶ ἐκ τοῦ ἡδεσθαι ἢ λυπεῖσθαι ἔπεται ἢ φυγὴ καὶ ἢ δίωξις ἢ ὄρεξις, τουτέστιν ἢ ἐπιθυμία ἢ κατ' ἐνέργειαν. Δῆλον τοίνυν ἐστίν, ὅτι ἢ κίνησις τοῦ αἰσθητοῦ εἰς τὴν αἰσθησὶν προχωρεῖ ὡσπερ τριπλῶ βαθμῶ. Πρῶτον μὲν γὰρ καταλαμβάνει αὐτὸ τὸ αἰσθητὸν ὡς οἰκεῖον, ἢ βλαπτικόν· δεύτερον, ἐκ τούτου ἔπεται ἡδονή, ἢ λύπη· τρίτον, ἐπιθυμία, ἢ φυγὴ ἔπεται. Εἰ γοῦν καὶ τὸ καταλαμβάνειν, ἢ ὀρέγεσθαι, ἢ αἰσθάνεσθαι διάφοροί εἰσιν ἐνέργειαι, ὅμως ἢ ἀρχὴ αὐτῶν ἢ αὐτὴ ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ, ἀλλὰ τῷ λόγῳ διαφέρει. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὅπερ ἐπάγει, ὅτι τὸ ὀρεκτικὸν καὶ φευκτικόν, τουτέστι τὸ μέρος τῆς ψυχῆς τὸ φεύγον καὶ ἐπιθυμοῦν, οὐκ εἰσὶν ἕτερα τῷ ὑποκειμένῳ οὔτε ἀλλήλων, οὔτε τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους, ἀλλὰ τὸ εἶναι αὐτῶν ἄλλο ἐστὶ, τουτέστι τῷ λόγῳ διαφέρουσιν. Καὶ τοῦτο λέγει κατὰ τοῦ Πλάτωνος, ὅς ἐν ἄλλῳ μέρει τοῦ σώματος τὸ ὀρεκτικὸν ἐτίθει, καὶ ἐν ἄλλῳ τὸ ὄργανον τοῦ αἰσθητικοῦ.

Ἐφεξῆς λέγων· Τῇ δὲ διανοητικῇ, ἀφομοιοῖ τὴν πρόοδον τῆς κινήσεως τοῦ νοητοῦ πρὸς τὸν νοῦν ὅσον πρὸς τοῦτο, ὅπερ προσεχῶς ἐλέγετο περὶ τῆς κινήσεως. Καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς ὁ νοῦς ἔχει περὶ τὰ αἰσθητά· δεύτερον, πῶς ἔχει περὶ τὰ ἀπὸ τῶν αἰσθητῶν κεχωρισμένα, ἐν τῷ· Τὰ δ' ἐν ἀφαιρέσει. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, δείκνυσι πῶς ὁ νοῦς ἔχει περὶ τὰ αἰσθητά ἐν τοῖς πρακτέοις· δεύτερον, ἐξομοιοῖ τὸν πρακτικὸν νοῦν τῷ θεωρητικῷ, ἐν τῷ· Καὶ ὁ λων ἐν πράξει. Περὶ τὸ πρῶτον δύο ποιεῖ· πρῶτον, ἐξομοιοῖ τὴν πρόοδον τοῦ νοῦ τῇ προόδῳ τῆς αἰσθήσεως· δεύτερον, φανεροῖ τὴν ὁμοιότητα, ἐν τῷ· Ὡσπερ δὲ ὁ ἀήρ. Λέγει τοίνυν, πρῶτον, ὅτι τὰ

φαντάσματα ἔχουσι πρὸς τὴν νοερὰν τῆς ψυχῆς μοῖραν ὡς τὰ αἰσθητὰ πρὸς τὴν αἰσθησιν. Ὅθεν, ὡσπερ ἡ αἰσθησις κινεῖται ὑπὸ τῶν αἰσθητῶν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ὑπὸ τῶν φαντασμάτων. Καὶ ὡσπερ ἡ αἰσθησις, ἔταν καταλαμβάνη τι οἶον ἡδύ, ἢ λυπηρόν, διώκει, ἢ φεύγει, οὕτω καὶ ὁ νοῦς, ἔταν καταλαμβάνη τι καταφάσκων, ἢ ἀποφάσκων εἶναι ἢ ἀγαθόν, ἢ κακόν, φεύγει, ἢ διώκει. Ἐκ τούτου δὲ τοῦ λεκτικοῦ τρόπου τοῦ Ἀριστοτέλους διπλῆν τινα δεῖ κατανοεῖν διαφορὰν μεταξὺ τοῦ νοῦ καὶ τῆς αἰσθήσεως. Ἐν γὰρ τῇ αἰσθήσει τρία ἴσαν. Ἐκ γὰρ τῆς καταλήψεως τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ κακοῦ οὐκ αὐτίκα ἠκολούθει ἐπιθυμία, ἢ φυγή, ὡς ἐνταῦθα περὶ τὸν νοῦν, ἀλλ' ἠκολούθει ἡδονή, καὶ λύπη, καὶ μετὰ ταῦτα ἐπιθυμία καὶ φυγή· τούτου δ' αἰτία ἐστίν, ὅτι ὡσπερ ἡ αἰσθησις οὐ καταλαμβάνει τὸ ἀγαθὸν τὸ καθόλου, οὕτως ἡ ὄρεξις τοῦ αἰσθητικοῦ μέρους οὐ κινεῖται ὑπὸ τοῦ καθόλου ἀγαθοῦ, ἀλλ' ὑπὸ τινος διωρισμένου ἀγαθοῦ, ὅπερ ἐστὶ τὸ κατ' αἰσθησιν ἡδύ, καὶ ὑπὸ τινος διωρισμένου κακοῦ, ὅπερ ἐστὶ τὸ κατ' αἰσθησιν λυπηρόν. Ἐν δὲ τῷ νοερῷ μέρει ἐστὶν ἡ ἀντίληψις τοῦ ἀγαθοῦ, ἢ τοῦ κακοῦ καθόλου. Ὅθεν καὶ ἡ ὄρεξις τοῦ νοητικοῦ μέρους αὐτίκα κινεῖται ὑπὸ τοῦ καθόλου ἀγαθοῦ καὶ κακοῦ τοῦ κατελημμένου. Δευτέρα δὲ διαφορὰ ἐστίν, ὅτι περὶ μὲν τοῦ νοῦ φησὶν ἀπλῶς, ὅτι καταφάσκει, ἢ ἀποφάσκει, ἀλλὰ περὶ τῆς αἰσθήσεως, ὅτι ὡσπερ καταφάσκει, ἢ ἀποφάσκει. Καὶ τούτου ἡ αἰτία ἐκ τῶν προειρημένων ἐστὶ δῆλη. Ἐκ δὲ τοῦ προσεχῶς εἰρημένου συμπεραίνει περαιτέρω, εἰ τὰ φαντάσματα πρὸς τὴν νοερὰν ψυχὴν ἔχουσιν ὡς τὸ αἰσθητὸν πρὸς τὴν αἰσθησιν, ὡσπερ ἀδύνατον αἰσθάνεσθαι τὴν αἰσθησιν ἄνευ τῶν αἰσθητῶν, οὕτω καὶ τὴν ψυχὴν ἀδύνατον νοεῖν ἄνευ τῶν φαντασμάτων.

Ἐφεξῆς λέγων· Ὅσπερ δὲ ὁ ἀήρ, φανεροὶ τὴν τεθεισαν ὁμοιότητα, καὶ πρῶτον ἔσον πρὸς τὸ τὰ φαντάσματα εἶναι ὡσπερ αἰσθητὰ τῇ διανοητικῇ ψυχῇ· δεύτερον, ὅσον πρὸς τὸ φεύγειν καὶ διώκειν αὐτὴν τῷ τὰ ἀγαθὸν ἢ τὸ κακὸν καταφάσκειν, ἢ ἀποφάσκειν, ἐν τῷ· Ἰὰ μὲν οὖν εἶδη. Φησὶ τοίνυν, πρῶτον, ὅτι ὁ ἀήρ μεταβαλλόμενος ὑπὸ τοῦ χρώματος ποιεῖ τὴν κόρην τοιανδί, τουτέστι ποιάν τινα ἀπεργάζεται, ἐντυπούσα ταύτῃ τὸ τοῦ χρώματος εἶδος, | καὶ αὐτὴ ἡ κόρη οὕτω μεταβληθεῖσα μεταβάλλει ἕτερον, δηλονότι τὴν κοινὴν αἰσθησιν· ὡσαύτως δὲ καὶ ἡ ἀκρό, ἀλλοιωθεῖσα ὑπὸ τοῦ ἀέρος, τὴν κοινὴν αἰσθησιν ἀλλοιοῖ. Εἰ γοῦν καὶ πλείους εἰσὶν αἱ ἐξωτερικαὶ αἰσθήσεις, ὅμως τὸ ἔσχατον, πρὸς ὃ δηλονότι περαίνουσι καὶ ὀρίζονται αἱ τούτων τῶν αἰσθήσεων ἀλλοιώσεις, ἐν ἐστίν, καὶ ὡσπερ μεσότης τίς ἐστὶ μία ἐν ἀπάσαις ταῖς αἰσθήσεσιν, ὡσπερ κέντρον, πρὸς ὃ πᾶσαι συντείνουσιν αἱ γραμμαί. Εἰ δὲ καὶ ἐν ἐστὶ τῷ ὑποκειμένῳ τὸ πασῶν τῶν αἰσθήσεων μέσον ἐκεῖνο, ὅμως τὸ εἶναι αὐτῷ πλείω εἰσί, τουτέστιν

ὁ λόγος αὐτοῦ ποικίλλεται καθὸ πρὸς διαφόρους αἰσθήσεις παραβάλλεται. Καὶ τοῦτ' ἐστὶν ὡς διακρίνει ἢ ψυχὴ τί διαφέρει τὸ γλυκὺ καὶ θερμόν, περὶ οὗ εἴρηται· πρότερον, ὅτε περὶ τῆς κοινῆς αἰσθήσεως καθ'αυτὴν ἐπραγματευόμεθα. Ἀλλὰ καὶ νῦν ῥητέον ἐστὶ περὶ αὐτοῦ κατὰ τὴν πρὸς τὸν νοῦν παράθεσιν, ὅτι ἐν τι ἐστὶ τῆ πάντων τῶν αἰσθητῶν ἀποβλέψει. Ὡςπερ οὖν ὅλον τοῦτ' ἐστὶν, ὅπερ εἶπομεν, οὕτω καὶ ὁ νοῦς ἐστὶν ὅρος πάντων τῶν φαντασμάτων. Καὶ ὡςπερ ἐκεῖθεν πλείω ἦσαν τὰ διακρινόμενα ὑφ' ἐνός, οὕτω καὶ ἐνταῦθα, τουτέστιν ἐπὶ τοῦ νοῦ, ἔχει τῷ ἀνάλογον, τουτέστιν ἀναλόγως ἀνταποκρίνεται τῷ ἐνὶ τῷ διακρίνοντι περὶ τῶν αἰσθητῶν, ἢ ἔχει καὶ ὁμοιότητα ἔσον πρὸς τὸν ἀριθμὸν τῶν κρινομένων, ἡγουν ὁ ὅρος οὗτος, ὅστις ἐστὶν ὁ νοῦς ἐν τι ὧν, ἔχει πρὸς ἑκάτερον τῶν ὑπ' αὐτοῦ κρινομένων, ὡςπερ ἐκεῖνα εἶχον πρὸς ἄλληλα, ἡγουν ὡςπερ εἶχεν ἢ μία κοινὴ αἰσθησις πρὸς τὰ διάφορα αἰσθητά, ἐν οἷς διέκρινεν. Καὶ οὐδὲν διαφέρει, ἂν παραδείγματος χάριν λάβωμεν ἢ τὰ ἀνομογενῆ, τουτέστι· τὰ διάφορα καὶ μὴ ὑπὸ τὸ αὐτὸ γένος τυγχάνοντα αἰσθητά, οἷον λευκόν, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ γένει τοῦ χρώματος, καὶ γλυκὺ, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῷ γένει τοῦ χυμοῦ, ἐν οἷς ἢ κοινὴ κρίνει αἰσθησις, ἢ τὰ ἐναντία, οἷον τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν, ὁμογενῆ ὄντα, διότι ἐν ἑκατέροις τούτων ἢ κοινὴ αἰσθησις διακρίνει. Λάβωμεν οὖν τὸ α' ἀντὶ τοῦ λευκοῦ, καὶ τὸ β' ἀντὶ τοῦ μέλανος, καὶ ἐχέτω ὡς τὸ α' λευκὸν πρὸς τὸ β' μέλαν, οὕτω καὶ τὸ γ' πρὸς τὸ δ', τουτέστιν οὕτω καὶ τὸ φάντασμα τοῦ λευκοῦ πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ μέλανος· ὅθεν καὶ κατὰ τὴν ἐναλλάξ ἀναλογίαν, τὸ α' ἔχει πρὸς τὸ γ', ὡς τὸ β' πρὸς τὸ δ', τουτέστι τὸ λευκὸν πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ λευκοῦ, ὡς τὸ μέλαν πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ μέλανος. Καὶ τοῦτον τὸν τρόπον οὕτως ἔχει ὁ νοῦς πρὸς τὸ γ' καὶ τὸ δ', ἡγουν πρὸς τὸ φάντασμα τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος, ὡς ἔχει ἢ αἰσθησις πρὸς τὸ α' καὶ τὸ β', τουτέστι πρὸς τὸ λευκὸν καὶ τὸ μέλαν. Εἰ τοίνυν τὰ γ' δ', τουτέστι τὰ φαντάσματα τοῦ λευκοῦ καὶ τοῦ μέλανος, εἴη ὑπάρχοντα ἐνὶ, τουτέστι διακρίνοιτο ὑφ' ἐνός νοῦ, οὕτως ἔξουσιν ὡς τὸ α' καὶ τὸ β', τουτέστιν ὡς τὸ α' καὶ τὸ β' ἐκρίνοντο ὑπὸ μιᾶς αἰσθήσεως, οὕτως ὥστε τὴν ταῦτα κρίνουσαν αἰσθησιν εἶναι ἐν τῷ ὑποκειμένῳ, διαφέρουσιν δὲ τῷ λόγῳ. Ὡσαύτως ἔστα· καὶ ἐπὶ τοῦ νοῦ. Καὶ ὁ αὐτὸς λόγος ἐστίν, ἐὰν λάβωμεν τὰ ἀνομογενῆ, τουτέστιν εἰ τὸ α' εἴη γλυκὺ, τὸ δὲ β' λευκόν.

Ἐφεξῆς λέγων· Τὰ μὲν οὖν εἶδη, φανεροῖ τὸ προειρημένον ὅτι, ὅπότεν ὁ νοῦς καταφάσκη, ἢ ἀποφάσκη τὸ ἀγαθόν, ἢ κακόν, φεύγει ἢ διώκει, συμπεραίνων ἐκ τῶν προειρημένων, ὅτι τὸ νοητικὸν μέρος τῆς

6 ὅπερ: ὡςπερ B

15 Scholarios figure ici le rapport:

$$\frac{\alpha \text{ (λευκόν)}}{\gamma \text{ (φάντασμα λευκοῦ)}} = \frac{\beta \text{ (μέλαν)}}{\delta \text{ (φάντασμα μέλανος)}}$$

ψυχῆς νοεῖ τὰ εἶδη ἐν τοῖς φαντάσμασι. Καὶ ὡσπερ τῷ νῷ ὄρισταί τι ζηλωτὸν καὶ φευκτὸν ἐν ἐκείνοις, τουτέστι τοῖς αἰσθητοῖς, ὅταν παρῶσιν, οὕτω καὶ κινεῖται πρὸς τὸ διώκειν, ἢ φεύγειν, ὅταν ἤ ἐπὶ τῶν φαντασμάτων ἔξω τῆς αἰσθήσεως, τουτέστιν ὅταν παρῶσι τὰ φαντάσματα ἐν τῇ ἀπουσίᾳ τῶν αἰσθητῶν. Καὶ τίθησι παράδειγμα ἑκατέρου τῶν εἰρημένων. Καὶ πρῶτον, πότε κινεῖται πρὸς τὴν παρουσίαν τῶν αἰσθητῶν, ὡσπερ ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται τινὸς φοβεροῦ καὶ φευκτοῦ, ὅσον πῦρ ὄρων ἀναπτόμενον ἐν τῇ πόλει γνωρίζει τῇ κοινῇ, τουτέστι κοινῇ τινὶ δυνάμει κριτικῇ, ἢ κοινῇ, τουτέστιν ἐκ τοῦ κοινῇ συμβαίνειν εἰωθότος. Γνωρίζει τοίνυν, ἔπερ εἶπον, ὅτι μάχη ἐστὶ καὶ πολέμιος πάρεστι, καὶ οὕτω μὲν ὁ νοῦς κινεῖται ποτὲ πρὸς τὸ φεύγειν, ἢ διώκειν ἐκ τοῦ αἰσθητοῦ παρόντος· ἐνίοτε δὲ ἐκ τῶν φαντασμάτων, ἢ νοημάτων τῶν ἐν τῇ ψυχῇ, λογίζεται καὶ βουλεύεται τὰ μέλλοντα, ἢ τὰ παρόντα, ὡσπερ ἂν εἰ ταῦτα ἐνεργεῖα ἔωρα· καὶ κρίνων τι λυπηρόν, ἢ ἡδύ, φεύγει τοῦτο, ἢ διώκει ὡς ἐκεῖ, τουτέστιν ὡς ὅταν ἐκινεῖτο ὑπὸ παρόντος τοῦ αἰσθητοῦ.

Ἐφεξῆς λέγων· Καὶ ἔλως ἐν πράξει, παραβάλλει τὴν γνῶσιν τοῦ θεωρητικοῦ καὶ τοῦ πρακτικοῦ νοῦ λέγων ὅτι τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος, τουτέστιν ἡ ἀληθῆς καὶ ψευδῆς γνῶσις τοῦ νοῦ, ἐν τῇ πράξει, τουτέστι καθὼ ἀνήκει πρὸς τὸν πρακτικὸν νοῦν, καὶ χωρὶς πράξεως, τουτέστι καθὼ ἀνήκει πρὸς τὸν θεωρητικὸν νοῦν, ἔστιν ἐν τῷ αὐτῷ γένει, εἴτε ἀγαθόν ἐστὶ τοῦτο τὸ γένος, εἴτε κακόν. Καὶ τοῦτο διχῶς δυνάμεθα νοεῖν· ἐνὶ μὲν τρόπῳ, ὅτι τὸ πρᾶγμα ἢ τὸ νοηθὲν ἢ πρακτικῶς, ἢ θεωρητικῶς ποτὲ μὲν ἐστὶν ἀγαθόν, ποτὲ δὲ κακόν, οὐδὲ ποικίλλεται τὸ τοῦ πράγματος γένος διὰ τὸ θεωρεῖσθαι ἢ πρακτικῶς, ἢ θεωρητικῶς· ἐτέρῳ δὲ τρόπῳ, ὅτι αὐτὴ ἡ γνῶσις τοῦ νοῦ ἢ ἀληθῆς ἐστὶν ἀγαθόν τι τοῦ νοῦ, εἴτε τοῦ θεωρητικοῦ, εἴτε τοῦ πρακτικοῦ. Οὐ τοίνυν βούλεται παραβάλλειν τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος τῷ ἀγαθῷ καὶ κακῷ κατὰ τὴν τοῦ γένους συμφωνίαν καὶ κοινωνίαν, ἀλλὰ τὸ ἀληθὲς καὶ τὸ ψεῦδος, ὅπερ ἐστὶν ἐν τῇ πράξει τῷ ἄνευ τῆς πράξεως ἀληθεῖ καὶ ψευδεῖ. Καὶ τοῦτο δῆλόν ἐστιν ἐκ τῆς διαφορᾶς, ἣν ἐπάγει λέγων, ὅτι διαφέρει τὸ ἐν τῇ πράξει καὶ τὸ χωρὶς τῆς πράξεως κατὰ τὸ πῆ καὶ τὸ ἀπλῶς. Ὁ γὰρ θεωρητικὸς νοῦς θεωρεῖ τι ἀληθές, ἢ ψευδές καθόλου, ὅπερ ἐστὶ τι ἀπλῶς θεωρεῖν· ὁ δὲ πρακτικὸς νοῦς ἐφαρμόζων τῷ μερικῷ πρακτῷ· ἢ γὰρ πρᾶξις ἐν τοῖς μερικοῖς ἐστίν.

Ἐφεξῆς λέγων· Τὰ δὲ ἐν ἀφαιρέσει, ἐπεὶ προείρηκεν ὅτι οὔτε χωρὶς φαντάσματος νοεῖ ἢ ψυχῆς, τὰ δὲ φαντάσματα ἐκ τῆς αἰσθήσεως λαμβάνονται, βούλεται νῦν δεῖξαι πῶς ὁ ἡμέτερος νοῦς νοεῖ τὰ ἐκ τῶν αἰσθήσεων λαμβανόμενα κεχωρισμένως, καὶ περὶ τοῦτο δύο ποιεῖ· πρῶτον,

δείκνυσι πῶς νοεῖ τὰ μαθηματικά τὰ ἐκ τῆς αἰσθητῆς ὕλης ἀφαιρούμενα· δεύτερον, ζητεῖ πότερον νοεῖ ὁ νοῦς τὰ κεχωρισμένα τῆς ὕλης κατὰ τὸ εἶναι, ἐν τῷ· Πότερον δέ. Περὶ τὸ πρῶτον δεῖ θεωρεῖν, ὅτι τῶν ἐν τοῖς πράγμασι συνημμένων ἐνδέχεται θάτερον ἄνευ τοῦ λοιποῦ νοεῖσθαι καὶ ἀληθῶς, ἂν μόνον θάτερον αὐτῶν μὴ ᾖ ἐκ τοῦ λόγου τοῦ λοιποῦ. Ἐάν γὰρ ὁ Σωκράτης μουσικός ἢ καὶ λευκός, δύναμαι νοεῖν τὴν λευκότητα μηδὲν νοῶν περὶ τῆς μουσικῆς· οὐ δύναμαι δὲ νοεῖν τὸν ἄνθρωπον μὴ νοῶν περὶ τοῦ ζῴου, διότι τὸ ζῷον ἐν τῷ λόγῳ τοῦ ἀνθρώπου ἐστίν. Οὕτω τοίνυν, χωριζομένων κατὰ τὸν νοῦν τῶν κατὰ τὸ πρᾶγμα συνημμένων τῷ προειρημένῳ τρόπῳ, οὐ συμβαίνει ψεῦδος. Εἰ δὲ ὁ νοῦς χωρίζοι νοῶν τὰ συνημμένα ὡς κεχωρισμένα ὄντα, ψευδής ἐστίν, ὅσον ὡς εἰ ἐν τῷ προρρηθέντι παραδείγματι λέγοιτο τὸ μουσικὸν μὴ εἶναι λευκόν. Τὰ δὲ ἐν ταῖς αἰσθήσεσιν ἀφαιρεῖ ὁ νοῦς, μὴ νοῶν μὲν αὐτὰ εἶναι κεχωρισμένα, ἀλλὰ χωρὶς καὶ ἰδίᾳ νοῶν αὐτά. Καὶ τοῦτ' ἐστίν ὃ φησιν, ὅτι ὁ νοῦς νοεῖ τὰ ἐν ἀφαιρέσει λεγόμενα, δηλονότι τὰ μαθηματικά, κατὰ τοῦτον τὸν τρόπον, ὥσπερ ὅταν νοῆται τὸ σιμὸν καθὸ σιμὸν, οὐ νοεῖ τοῦτο κεχωρισμένον ἀπὸ τῆς αἰσθητῆς ὕλης διὰ τὸ τὴν αἰσθητὴν ὕλην, ἡγουν τὴν ῥίνα, ἐν τῷ ὀρισμῷ τοῦ σιμοῦ πίπτειν. Εἰ δὲ ὁ νοῦς νοεῖ τι ἐνεργείᾳ, καθὸ ἐστὶ κοῖλον, χωρὶς τῆς σαρκὸς ἂν νοοίη, ἐν ᾗ ἐστὶ τὸ κοῖλον, οὐχ οὕτω μὲν ὥστε νοεῖν τὸ κοῖλον εἶναι ἄνευ τῆς σαρκὸς, ἀλλ' ὥστε νοεῖν τὸ κοῖλον, μὴ νοοῦντα τὴν σάρκα, καὶ τοῦτο διὰ τὸ μὴ τίθεσθαι ἐν τῷ ὀρισμῷ τότε τοῦ κοίλου τὴν σάρκα. Καὶ οὕτως ὁ νοῦς νοεῖ πάντα τὰ μαθηματικά κεχωρισμένως ὡς εἰ ἦσαν κεχωρισμένα, καίτοι μὴ ὄντα κεχωρισμένα κατὰ τὸ εἶναι. Οὐχ οὕτω δὲ νοεῖ καὶ τὰ φυσικά, διότι ἐν τῷ τῶν φυσικῶν ὀρισμῷ ἢ αἰσθητὴ ὕλη τίθεται, ἀλλ' οὐκ ἐν τῷ λόγῳ τῶν μαθηματικῶν. Οὐδενὸς ἀφαιρεῖ μέντοι καὶ περὶ τὰ ὕλικά ὁ νοῦς τὸ καθόλου ἀπὸ τοῦ μερικοῦ ὁμοίως, ἐφόσον νοεῖ τὴν φύσιν τοῦ εἶδους χωρὶς τῶν τοῦ ἀτόμου ἀρχῶν, αἷτινες εἰς τὸν ὀρισμὸν τοῦ εἶδους οὐ πίπτουσιν. Καὶ διὰ τοῦτο ὁ νοῦς ὁ ἐνεργείᾳ νοῶν ἐστὶ τὰ πράγματα, διότι ὡς τὰ πράγματα ἐν τῷ ἑαυτῶν λόγῳ ἔχουσιν ὕλην, ἢ οὐκ ἔχουσιν, οὕτως ὑπὸ τοῦ νοῦ μετέχονται. Καὶ διότι ὁ Πλάτων τοῦτον οὐ συνείδε τὸν τρόπον τῆς ἀφαιρέσεως, ἠναγκάσθη θεῖναι τὰ μαθηματικά καὶ τὰ εἶδη κεχωρισμένα, ἀνθ' οὗ, πρὸς τὸ ποιεῖν τὴν προειρημένην ἀφαίρεσιν, ὁ Ἀριστοτέλης τὸν ἐνεργείᾳ τέθεικε νοῦν.

Ἐφεξῆς λέγων· Ἄρα δέ, κινεῖ ζήτημα περὶ τῶν κεχωρισμένων τῆς ὕλης κατὰ τὸ εἶναι, λέγων ὅτι ὑστερόν ἐστι σκεπτόν ἄρα ἐνδέχεται τὸν ἡμέτερον νοῦν μὴ κεχωρισμένον τοῦ μεγέθους ὄντα, τουτέστι τοῦ σώματος,

2 πότερον: πῶς B 11 εἰ om B 18 ἐστὶ après καθὸ om B 35 κινεῖ: ζητεῖ B